

ISSN 2306-7365 (Print)
ISSN 2664-0686 (Online)
Индекс 75637
DOI prefix: 10.47526

ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТИ

HOCA AHMET YESEVI
ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ

1150 жыл
Әл-Фарабидің мерейтойы

175 жыл
Абай Құнанбайұлының
мерейтойы

YESEVI
ÜNİVERSİTESİ
HABARŞISI
Bilimsel Dergisi

ЯСАУИ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ
№3 (117) 2020
шілде-тамыз-қыркүйек

БАС РЕДАКТОР

биология ғылымдарының докторы, профессор
АБДРАСИЛОВ БОЛАТБЕК СЕРІКБАЙҰЛЫ

YAYIN YÖNETMENİ

Prof. Dr.

ABDRASILOV BOLATBEK SERIKBAYULI

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

доктор биологических наук, профессор
АБДРАСИЛОВ БОЛАТБЕК СЕРИКБАЕВИЧ

CHIEF EDITOR

Professor, Doctor of Biological Sciences
ABDRASSILOV BOLATBEK SERIKBAYEVICH

Индекстеледі/Tarama indeksli/ Индексируется/ Scanned indexes:
Index Copernicus, Directory of Research Journals Indexing

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

 Directory of
Research Journal
Indexing

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті

Журнал Қазақстан Республикасының Баспасөз және бұқаралық ақпарат істері жөніндегі ұлттық агенттігінде 1996 жылғы 8 қазанда тіркеліп, Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігі Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінің №232-Ж куәлігі берілген.

Шығу жиілігі: 3 айда 1 рет. МББ тілі: қазақша, түрікше, ағылшынша, орысша. Тарату аумағы: Қазақстан Республикасы, алыс және жақын шетел. **Индекс №75637**. Журнал 2013 жылдың қаңтар айынан бастап Париж қаласындағы ISSN орталығында тіркелген. **ISSN 2306-7365 (Print), ISSN 2664-0686 (Online)**.

Ғылыми еңбектің негізгі нәтижелерін жариялау үшін Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитетінің 2018 жылдың 11 желтоқсандағы №1945 және 14 желтоқсандағы №1992 бұйрықтарымен журнал Комитет ұсынатын ғылыми басылымдар тізіміне Философия, Тарих, Педагогика және Филология бағыттары бойынша енгізілді.

KURUCU:

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi

Dergi 8 Ekim 1996'da Kazakistan Cumhuriyeti Basın ve Medya İletişim Ajansı tarafından tescillenmiş, Kazakistan Cumhuriyeti Yatırım ve Gelişim Bakanlığının, İletişim, Bilişim ve Bilgilendirme Komitesinin 232-J numaralı kimliği verilmiştir. Yayın Süresi: 3 ayda 1 defadır. Süreli Basın Yayın Dili: Kazakça, Türkçe, İngilizce ve Rusça. Dağıtım Bölgesi: Kazakistan Cumhuriyeti, uzak ve yakın yabancı ülkeler. **İndeks: 75637**. Dergi, Ocak 2013'ten bu yana Paris'teki ISSN Merkezi'nde kayıtlıdır. **ISSN 2306-7365 (Print), ISSN 2664-0686 (Online)**.

Bu dergi, Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın 11/12/2018 tarih ve 1945 sayılı kararı ile 14/12/2018 tarih ve 1992 nolu kararı çerçevesinde Felsefe, Tarih, Pedagoji ve Filoloji alanlarında KC EBB tarafından tavsiye edilen bilimsel dergiler listesine dahil edilmiştir.

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Международный казахско-турецкий университет имени Ходжа Ахмеда Ясави

Журнал зарегистрирован в Национальном агентстве по делам печати и массовой информации Республики Казахстан 8 октября 1996 года. Комитетом связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан выдано свидетельство №232-Ж.

Периодичность издания: 1 раз в 3 месяца. Язык ППИ: казахский, турецкий, английский, русский. Территория распространения: Республика Казахстан, дальнее и ближнее зарубежье. **Индекс №75637**.

Журнал с января 2013 года был зарегистрирован в Центре ISSN в городе Париже.

ISSN 2306-7365 (Print), ISSN 2664-0686 (Online).

Приказами Комитета по контролю в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан от 11 декабря 2018 года №1945 и от 14 декабря 2018 года №1992 журнал включен в перечень научных изданий в области Философии, Истории, Педагогике и Филологии, рекомендуемых Комитетом.

FOUNDER:

Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

The Journal was registered by the Communication, Informatization and Information Committee Periodical press and information agency of the Republic of Kazakhstan on October 8, 1996, Ministry of Investment and Development of the Republic of Kazakhstan issued a certificate № 232-G. Publication: 1 time in 3 months. Language PPP: Kazakh, Turkish, English, Russian. Territory of distribution: the Republic of Kazakhstan, near and far abroad. **Index №75637**.

The journal has been registered since January 2013 at the ISSN Center in Paris.

ISSN 2306-7365 (Print), ISSN 2664-0686 (Online).

Pursuant to the Order of the Committee for Control in Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated December 11, 2018 №1945 and December 14, 2018 №1992, the journal is included in the list of scientific publications in the field of Philosophy, History, Pedagogy and Philology, recommended by the Committee.

Бас редактордың орынбасары

педагогика ғылымдарының докторы, профессор Беркимбаев К.М.

Бас редактордың орынбасары

доцент, Ph.D. Пилтен Пусат

Жауапты хатшы

философия ғылымдарының кандидаты, доцент Балтабаева А.Ю.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Жұрынов Мұрат	- ҚР ҰҒА президенті, академик /Қазақстан/
Демиркөз Мелаяхат Білге	- профессор, доктор /Түркия/
Гржибовский Андрей	- м.ғ.д., профессор /Норвегия/
Капилла Хосе Э.	- профессор, доктор /Испания/
Корнилов Виктор	- п.ғ.д., профессор /Ресей/
Мырзақұлов Рэтбай	- ф.-м.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Мейер Бургхард	- профессор, доктор /Германия/
Турметов Батирхан	- ф.-м.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Ташпынар Мехмет	- профессор, доктор /Түркия/
Сагироғлу Шереф	- профессор, доктор /Түркия/

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

Ақбасова Аманкүл	- техн.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Акйол Хаяти	- профессор, доктор /Түркия/
Атемова Қалипа	- п.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Бұлбұл Ибрагим	- профессор, доктор /Түркия/
Булуч Бекир	- профессор, доктор /Түркия/
Батырбаев Нұрлан	- з.ғ.к., доцент /Қазақстан/
Гелишли Юджел	- профессор, доктор /Түркия/
Ергөбек Құлбек	- ф.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Есімова Шолпан	- э.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Жетібаев Көпжасар	- т.ғ.к., доцент /Қазақстан/
Жетпісбаева Бахытгүл	- п.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Йылдыз Мұса	- профессор, доктор /Түркия/
Мырзалиев Бораш	- э.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Томар Женгиз	- профессор, доктор /Түркия/
Торыбаева Жәмила	- п.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Умбетов Өмірбек	- техн.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Ұзақбаева Сақыпжамал	- п.ғ.д., профессор /Қазақстан/
Ыдырыс Серікбай	- э.ғ.д., профессор /Қазақстан/

Yayın Yönetmen Yardımcısı
Prof. Dr. Berkimbayev K.M.
Yayın Yönetmen Yardımcısı
Doç. Dr. Pilten Pusat
Yayın Kurulunun Sorumlu Sekreteri
Doç. Dr. Baltabayeva A.Y.

DANIŞMA KURULU

Jurnov Murat	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Demirköz Melahat Bilge	- Prof. Dr. /Türkiye/
Grjibovskiy Andrey	- Prof. Dr. /Norveç/
Kapilla Jose E.	- Prof. Dr. /İspanya/
Kornilov Viktor	- Prof. Dr. /Rusya/
Myrzakulov Ratbay	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Meyer Burghard	- Prof. Dr. /Almanya/
Turmetov Batırhan	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Taşpınar Mehmet	- Prof. Dr. /Türkiye/
Sağıroğlu Şeref	- Prof. Dr. /Türkiye/

EDİTÖR KURULU

Akbasova Amankül	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Akyol Hayati	- Prof. Dr. /Türkiye/
Atemova Kalipa	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Bülbül İbrahim	- Prof. Dr. /Türkiye/
Buluç Bekir	- Prof. Dr. /Türkiye/
Batirbayev Nurlan	- Doç. Dr. /Kazakistan/
Gelişli Yücel	- Prof. Dr. /Türkiye/
Ergöbek Kulbek	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Esimova Şolpan	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Jetibayev Köpjasar	- Doç. Dr. /Kazakistan/
Jetpisbayeva Bahtıgül	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Yıldız Musa	- Prof. Dr. /Türkiye/
Myrzaliyev Boraş	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Tomar Cengiz	- Prof. Dr. /Türkiye/
Toribayeva Jamila	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Umbetov Ömirbek	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Uzabayeva Sahıpjamal	- Prof. Dr. /Kazakistan/
Idırıs Serikbay	- Prof. Dr. /Kazakistan/

Заместитель главного редактора
доктор педагогических наук, профессор Беркимбаев К.М.

Заместитель главного редактора
доцент, Ph.D. Пилтен Пусат

Ответственный секретарь
кандидат философских наук, доцент Балтабаева А.Ю.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Журинов Мурат	- президент НАН РК, академик /Казахстан/
Демиркоз Мелаяхат Билге	- профессор, доктор /Турция/
Гржибовский Андрей	- д.м.н., профессор /Норвегия/
Капилла Хосе Э.	- профессор, доктор /Испания/
Корнилов Виктор	- д.п.н., профессор /Россия/
Мирзакулов Ратбай	- д.ф.-м.н., профессор /Казахстан/
Мейер Бургхард	- профессор, доктор /Германия/
Турметов Батирхан	- д.ф.-м.н., профессор /Казахстан/
Ташпынар Мехмет	- профессор, доктор /Турция/
Сагироглу Шереф	- профессор, доктор /Турция/

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Акбасова Аманкул	- д.техн.н., профессор /Казахстан/
Акйол Хаяти	- профессор, доктор /Турция/
Атемова Калипа	- д.п.н., профессор /Казахстан/
Булбул Ибрагим	- профессор, доктор /Турция/
Булуч Бекир	- профессор, доктор /Турция/
Батырбаев Нурлан	- к.ю.н., доцент /Казахстан/
Гелишли Юджел	- профессор, доктор /Турция/
Ергобек Кулбек	- д.ф.н., профессор /Казахстан/
Есимова Шолпан	- д.э.н., профессор /Казахстан/
Жетибаев Копжасар	- к.и.н., доцент /Казахстан/
Жетписбаева Бахытгул	- д.п.н., профессор /Казахстан/
Йылдыз Муса	- профессор, доктор /Турция/
Мырзалиев Бораш	- д.э.н., профессор /Казахстан/
Томар Женгиз	- профессор, доктор /Турция/
Торыбаева Жамила	- д.п.н., профессор /Казахстан/
Умбетов Умирбек	- д.техн.н., профессор /Казахстан/
Узакбаева Сахипжамал	- д.п.н., профессор /Казахстан/
Ыдырыс Серикбай	- д.э.н., профессор /Казахстан/

Deputy chief editor

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences Berkimbayev K.M.

Deputy chief editor

Associate Professor, Ph.D. Pilten Pusat

Responsible secretary

Associate Professor, Ph.D. Baltabayeva A.Yu.

EDITORIAL BOARD

Zhurynov Murat	- President of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, academician /Kazakhstan/
Demirkoz Melahat Bilge	- Professor, Doctor /Turkey/
Grijibovsky Andrey	- Doctor of Medical Sciences, Professor /Norway/
Kapilla Hose	- Professor, Doctor /Spain/
Kornilov Viktor	- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor /Russia/
Myrzakulov Ratbay	- Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor /Kazakhstan/
Meyer Burghard	- Professor, Doctor /Germany/
Turmetov Batyrhan	- Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor /Kazakhstan/
Tashpinar Mehmet	- Professor, Doctor /Turkey/
Sagiroglu Sheref	- Professor, Doctor /Turkey/

EDITORIAL COUNCIL

Akbasova Amankul	- Doctor of Technical Sciences, Professor /Kazakhstan/
Akyol Hayati	- Professor, Doctor /Turkey/
Atemova Kalypa	- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor /Kazakhstan/
Bulbul Ibrahim	- Professor, Doctor /Turkey/
Buluc Bekir	- Professor, Doctor /Turkey/
Batyrbayev Nurlan	- Candidate of Law, Associate Professor /Kazakhstan/
Gelisli Yucel	- Professor, Doctor /Turkey/
Yergobek Kulbek	- Doctor of Philology, Professor /Kazakhstan/
Essimova Sholpan	- Doctor of Economics, Professor /Kazakhstan/
Zhetibayev Kopzhasar	- Candidate of Historical Sciences, Associate Professor /Kazakhstan/
Zhetpisbayeva Bakhytgul	- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor /Kazakhstan/
Yildiz Musa	- Professor, Doctor /Turkey/
Myrzaliyev Borash	- Doctor of Economics, Professor /Kazakhstan/
Tomar Cengiz	- Professor, Doctor /Turkey/
Torybayeva Zhamilya	- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor /Kazakhstan/
Umbetov Omirbek	- Doctor of Technical Sciences, Professor /Kazakhstan/
Uzakbayeva Sakhipzhamal	- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor /Kazakhstan/
Ydyrys Serikbay	- Doctor of Economics, Professor /Kazakhstan/

Б.Ж. ПАРИДИНОВА*

*PhD докторант, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті
(Қазақстан, Қызылорда), e-mail: filosof.sokrat.86@mail.ru*

«РУХАНИ ДҮНИЕТАНЫМ», «РУХАНИЛЫҚ» КАТЕГОРИЯЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҰҒЫМДАРЫ

Рухани дүниетанымның даму мәселесі және руханилық қоғам дамуының барлық салаларында өзекті болып саналады. Қоғамдағы тұлғаның, мұғалімнің рухани дүниетанымы мен руханилығы мемлекеттің әлеуметтік құрылысы мен оның идеологиясы, діни және зайырлы көзқарастары, педагогикалық ғылымның дамуы деңгейіне байланысты өзгеріп отырады. Сондықтан барлық қоғам мүшелерінің рухани дүниетанымы мен руханилығы тұлғаның педагогикалық дайындығының маңызды сипаттамалық белгісі болып табылады. Зерттеу мәселесі «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында өзекті болып саналады. Сол себепті бағдарлама шеңберіндегі шаралар кешені берілген тақырыптың өзегі деп ойлаймыз. Жаһандану шарттарында «Рухани дүниетаным» және «Руханилық» категориялары маңызды мәселе болып табылады. Осы мақаланың мақсаты болып берілген мәселені жинақтау және жүйелеу, рухани дүниетаным мен руханилықтың ролін, орнын анықтау болып саналады. Мақсатқа жету үшін берілген жұмыста білім берудегі рухани дүниетаным мен руханилық мәселесіне байланысты кейбір қорытындылары қарастырылады. Рухани дүниетаным мен руханилық мәселесіне байланысты дамытудың негізгі қағидалары мен ғылымда бар жұмыстар талқыланады. Өйткені берілген категориялар ғылымда толықтай зерттелмеген және зерттелуі тиіс көптеген өзекті мәселелері жетерлік. Берілген мақалада рухани дүниетаным және руханилықтың, оның педагогикадағы және психологиядағы негізгі түсініктеріне ерекше назар аударылады. Мақалада берілген категорияларды теориялық түсінудің өзектілігі мен маңыздылығы дәйектеледі. Рухани дүниетаным мен руханилықтың қалыптасуы мен сақтаудағы кейбір теориялық мәселелері ұсынылған.

Кілт сөздер: рухани дүниетаным, руханилық, білім, тәрбие, қоғам, сана, ойлау, болмыс.

B.Zh. Paridinova

*PhD Doctoral Student, Korkyt Ata Kyzylorda University
(Kazakhstan, Kyzylorda), e-mail: filosof.sokrat.86@mail.ru*

Pedagogical and Psychological Concepts of the Category «Spiritual Worldview» and «Spirituality»

The problem of developing the spiritual worldview and spirituality was the development of society at all stages. The spiritual worldview and spirituality of the individual, teachers in society

* **Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:**

- Паридинова Б.Ж. «Рухани дүниетаным», «руханилық» категорияларының педагогикалық және психологиялық ұғымдары // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2020. – №3 (117). – Б. 161–174. <https://doi.org/10.47526.2020/2664-0686.016>

* **Cite us correctly:**

- Paridinova B.J. «Rýhanı dúnietanym», «rýhanılıq» kategorialarynyń pedagogikalıq jáne psihologualıq uǵymdary // Jasaýı úniversitetiniń habarshysy. – 2020. – №3 (117). – B. 161–174. <https://doi.org/10.47526.2020/2664-0686.016>

changed depending on the level of the social structure of the state and its ideology, religious and secular views, the development of pedagogical science. Therefore, the spiritual worldview and spirituality of the whole society is one of the most important characteristics of the pedagogical preparation of the individual. The research problem is relevant in the framework of the program «Rukhani zhangyru». Therefore, we believe that a set of activities under the program is the core of this topic. Spiritual worldview and spirituality is the most important issue in the context of globalization. The purpose of this article is to generalize and systematize this problem, to determine the role and place of the spiritual worldview and spirituality. To achieve the purpose, this study discusses some of the findings of scientists on the problem of spiritual worldview and spirituality in education. The discussed fundamental principles of development and existing scientific works on the problem of spiritual worldview and spirituality. Many actual issues can be considered in the notion of concept since these categories has not yet been studied in science. In this article special attention is paid to spiritual worldview and spirituality and its basic concepts, which is one of the most important problems in pedagogy and psychology. The article the relevance and importance of theoretical understanding of the data category. Presented some theoretical problems of the formation and preservation of spiritual worldview and spirituality.

Keywords: spiritual worldview, spirituality, education, upbringing, society, consciousness, thinking, existence.

Б.Ж. Паридинова

*PhD докторант, Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата
(Казахстан, Кызылорда), e-mail: filosof.sokrat.86@mail.ru*

Педагогические и психологические понятия категории «Духовное мировоззрение» и «Духовность»

Проблема развития духовного мировоззрения и духовность не теряют актуальность на всех этапах развития общества. Духовное мировоззрение и духовность личности, учителя в обществе меняется в зависимости от уровня социального строя государства и его идеологии, религиозных и светских взглядов, развития педагогической науки. Поэтому духовное мировоззрение и духовность всего общества является одной из важнейших характеристик педагогической подготовки личности. Проблема исследования является актуальной в рамках программы «Рухани жаңғыру». Поэтому мы считаем, что комплекс мероприятий в рамках программы является ядром данной темы. В условиях глобализации категории «Духовное мировоззрение» и «Духовность» являются наиболее важной проблемой. Целями настоящей статьи являются обобщение и систематизирование данной проблемы, определение роли и места духовного мировоззрения и духовности. Для достижения цели в данном исследовании рассматриваются некоторые выводы ученых по проблеме духовного мировоззрения и духовности в образовании. Обсуждаются основополагающие принципы развития и существующие научные работы по проблеме духовного мировоззрения и духовности. Поскольку данные категории еще не полностью изучены в науке, существует много актуальных проблем, которые нужно изучить. В данной статье особое внимание уделяется духовному мировоззрению и духовности и основным связанным с ними понятиям, которые являются важнейшими вопросами педагогики и психологии. В статье обосновываются актуальность и важность теоретического понимания данных категорий. Представлены некоторые теоретические проблемы становления и сохранения духовного мировоззрения и духовности.

Ключевые слова: духовное мировоззрение, духовность, образование, воспитание, общество, сознание, мышление, бытие.

Кіріспе

Педагогика және психология ғылымдарында рухани дүниетаным түсінігіне байланысты ұғымның біржақты көзқарастары қалыптаспағандығын айта кеткеніміз жөн. Педагогикада және психологияда ұғым тек діни пайымдаулар шеңберінде ғана емес, зайырлы қоғам мағыналарына сәйкес түсініктер беріледі. Ғалымдардың басым бөлігі рухани тәрбиені адамгершілікке тәрбиелеудің негізі ретінде қарастырады. Бұл ойлар адамның рухани дүниетанымы олардың адамгершілік сезімімен байланысты деген тұжырымға келеді. Сонымен қатар, рухани және адамгершілік тәрбие әдеп бойынша қалыптасқан көзқарастардан тұрады.

Егер біз рухани дүниетанымды жиынтықталатын жүйешік деп қарасақ, бұл құбылысқа қоршаған ортадағы түрлі факторлар ықпал жасайды. Жүйешікке адамның әрекетінен бастап, түрлі рухани ізденістер, алған білімі әсер етеді. Оның ішінде адамзат құндылықтарының орны да ерекше. Ғылыми әдебиеттерді талқылау барысында байқағанымыз, көптеген еңбектерде негізгі рухани құндылықтар қатарына жатады: жақсылық, әсемдік, ақиқат, өнер, шығармашылық, сүйіспеншілік. Аталмыш рухани құндылықтар жиынтығы адамның рухани дүниетанымына әсер ету барысында ішкі жеке өңдеулерден өтеді. Бұл өз кезегінде сана мен ойлау қабілеті арқылы рухани дүниетанымды қалыптастырады. Түрлі факторлар арқылы пайда болатын рухани дүниетаным болашақ мұғалімдердің көзқарастары мен пікірлерінде көрініс табады.

Руханилық анықталуы күрделі категория. Ол дүние мен адамдағы рух көрінісінің жиынтығы болып табылады. Ғалымдардың басым бөлігі руханилықты адамгершілік құндылықтары мен дәстүрлерінде көрініс табатын, діни ілімдер мен тәжірибеде топтасқан қоғамды біріктірудің бастауы ретінде көрсетеді. Адамның дербес санасында руханилық ар-ұжданмен тығыз байланыста болса, осы руханилық діни насихат, ағартушылық, тәрбие беру жұмыстары арқылы жүзеге асады. Күнделікті өмірде руханилықтың мынадай көріністері бар деп ойлаймыз: отбасы қатынастарында ата-аналар балаларына қоғам құндылықтарына сай тәрбие береді; діни сенімде руханилық айқындалады және дамиды; білімді азамат өзінің талғампаз және дамыған ақыл-ойымен руханилықты иеленеді; өнер туындылары руханилықтың дамуына қуат береді; мұқтаж адамдарға риясыз көмек беруді көздейтін қайырымдылық жасау руханилықты арттырады; қоғамдағы адамгершілік, этикалық қағидаларды сыйлау, заңға бағынушылық руханилықтың көрсеткіші саналады.

Осы себептерге байланысты, «Рухани жаңғыру» бағдарламасының [1] маңыздылығы жоғары деп ойлаймыз. Себебі бұл бағдарламадан туындайтын міндеттер қазіргі қоғамның негізгі басым бағыттарының біріне жатады және зерттеу тақырыбының өзектілігін ашуға көмектеседі.

Заманауи теорияда «Рухани дүниетаным» және «Руханилық» категорияларына байланысты түрлі көзқарастар қалыптасқан. Ұғым философия ғылымдарында кеңінен зерттелгенімен, қазіргі таңда педагогика және психология ғылымдарында ерекше мән беріліп келе жатыр. Осы себептерге байланысты, «Рухани дүниетаным» және «Руханилық» категорияларын жеке қарастырғанды жөн санаймыз. Өйткені ғылыми әдебиеттерде осы уақытқа дейін аталмыш категориялар туралы нақты түсініктер берілмеген. Бұл болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымы мәселелерін талдау барысында өзектілігі жоғары деп есептейміз.

Зерттеу әдістері

Зерттеу жұмысының әдістемелік және теориялық негізін тақырып бойынша жазылған ғалымдардың еңбектері құрайды. Ұғымды ашу үшін Scopus, Science Direct, Jstor және РИНЦ бойынша алынған ғылыми әдебиеттерді шолу әдіс ретінде қолданылып, аталмыш еңбектерде қолданылған материалдар назарға алынды. Ізденіс рухани дүниетаным, руханилық, білім, тәрбие, қоғам, сана, ойлау, болмыс кілт сөздеріне сүйену арқылы жүргізілді. Салыстырмалы

тұрғыдан талдайтын әр түрлі тұжырымдамалар және жүйелік-құрылымдық, тарихи-философиялық, институционалды талдау әдістері нәтижелерге жетуге арқау болды.

«Рухани дүниетаным» категориясының түсініктері

Рухани дүниетаным дүниетанымның күрделі категориясы болғандықтан қоғамдық және гуманитарлық ғылымдарда көп қарастырылады. Жалпы дүниетаным дүние және осы дүниедегі адамның орнын анықтайтын көзқарастар жүйесі деп ойлаймыз. Сонымен қатар, дүниетаным адамның қоршаған ортаға және өзін-өзі танудың жалпы қатынастары, көзқарастар негізіндегі өмірлік ұстанымдары, сенімдері, таным мен әрекеттер қағидалары, құндылықтық бағыттардың жиынтығын құрайды.

Ұғымды алғаш рет неміс философы И. Кант 1790 жылы жарық көрген «Пікір қабілеттеріне сын» [2] атты еңбегінде қолданған. Бұл еңбегінде ол дүниеге көзқарасты табиғатты ұғыну, дүниені бақылау мағынасында түсіндіреді. Неміс идеализмін құрушылардың бірі Г.В. Гегельдің «Рух феноменологиясы» еңбегінде «моральды дүниетаным» түсінігі қолданылады. Біздің ойымызша, осы «моральды дүниетаным» ұғымы «рухани дүниетаным» түсінігіне жақын сияқты. Жалпы дүниетаным түсінігін неміс ойшылдары көп зерттеген. Мәселен, И. Гёте поэтикалық дүниетаным, Л. Ранке діни дүниетаным, Э. Гартман қазіргі физиканың дүниетаным, В. Дильтей психикалық дүниетаным туралы айтады.

Дүниетаным, ұлттық дүниетаным, рухани дүниетаным мәселелеріне отандық ғалымдардың да көңіл бөлгендігін айта кеткеніміз жөн. Мәселен, Ж.М. Әбділдин өз еңбегінде дүниетаным, дүниеге қатынастың субъектісі ретінде ру, тайпа саналатындығын айта келе, дербес индивид өздігінше дүниетаным жасаудан қашық екендігін дәйектейді. Әруақ, ырым, қыдыр, құт секілді адам түсінігін көрсететін ұғымдар қазақтың дәстүрлі дүниетанымның негізгі түсініктерін білдіретіндігін атап көрсетеді [3, 38-б.].

2013 жылдың 27–28 қыркүйегі аралығында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, Ғылым комитетінің Философия, саясаттану және дінтану институты «Қазіргі әлемдегі философия: даму стратегиялары» тақырыбында I Қазақстандық философиялық Конгресс өткізген болатын. Аталмыш Конгресте дүниетаным мәселелері ғалымдар арасында терең талданды [4].

Б.Қ. Өтешова педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясында халық тағылымы материалдары негізінде жоғары сынып оқушыларының дүниетанымын дамыту үрдісін теориялық тұрғыдан негіздеп, әдістемесін жасайды. Оқушылардың дүниетанымын дамытуға қажетті халық тағылымдары материалдарының қызметтік-мазмұндық сипаттамасын ұсынады [5, 15-б.].

Бүгінгі заманауи даму кезеңінде әлеуметтік өмірдің маңызды саласы болып табылатын білімнің көмегімен қоғамның рухани дүниетанымның ахуалы қалыптасатыны анық. Білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде озық мәдени жетістіктерге негізделген рухани құндылықтар қалыптастыру саналады. Міне осы құндылықтар қоғамның рухани дүниетанымын қамтамасыз етудің маңызды факторы болып табылады.

Соңғы жылдары педагогика және психология ғылымдары үшін адамның рухани дүниетаным мәселесі қызығушылық туындатып отыр. Өйткені адамның рухани жағдайы мен ерекшеліктерін зерттеу оның өмірі мен мінез-құлқындағы ахуалдарды айқындайды. Өз кезегінде педагогика ғылымдары психология ғылымдарымен бірге болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымын анықтайды. Сондықтан психологиялық ойлардың дамуы барысында адамның өзін-өзі дамытуы, тұлғалық өсуі мен ішкі дүниесінің өзгерісі сынды адам психикасының құрылымдарын зерттеу және айқындау қажеттілігіне әкелді.

Рухани дүниетаным адамзат санасы мен танымының өнімі. Бұл адамзат санасында қалыптасқан ойлардың күрделі жиынтығы. Түрлі ілімдер мен білім, сенімдер мен ойлар, сезімдер мен көңіл-күй, ұмтылыстар мен үміттер дүниетанымға жиынтықталып, адамның дүниені және өзін-өзі тануы түсінігі осы құбылыста қалыптасады. Ал, болашақ мұғалімнің

рухани дүниетанымы адамның ішкі дүниесі мен бойында жиынтықталған білімі негізінде қалыптасқан құбылыс. Рухани дүниетаным адамның өмір мен дүниеге көзқарасы, оны қабылдау көрінісі мен қатынасының сипаттамалық белгісі. Адамның рухани дүниетанымы – тұлғаның, оның ішінде болашақ мұғалімдер мен бүкіл қоғамның рухани тәрбиесінің нәтижесінде көрініс табады.

Зерттеу жұмысы барысында тақырып бойынша ғылыми әдебиеттердің тапшылығы байқалды. Зерттеу жұмыстарының басым бөлігі діни білім берумен байланыстырылады. Болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымы тек дінмен қалыптаспайтындығын ескерсек, мәселенің философиялық, педагогикалық және психологиялық қырларын қарастырған дұрыс деп санаймыз.

«Рухани дүниетаным» және «Руханилық» категорияларының іргетасы қазақ ғұламалары Қорқыт ата [6], әл-Фараби [7], Ж. Баласағұни [8], Қ.А. Ясауи [9] және қазақ ағартушылары Абай Құнанбаев [10], Ш. Уәлиханов [11], Ш. Құдайбердиев [12], А. Байтұрсынов [13], М. Дулатов [14], М. Жұмабаев [15], Ж. Аймауытов [16] еңбектерінде қаланған.

Жалпы «Қорқыт ата кітабы» түркі халықтарының жазба эпикалық ескерткіші болып табылады. Мұндағы әрбір оқиғаның жеке желісі бар және әрбір рухани мұра болып табылатын оқиғалардың негізгі кейіпкері ретінде ойшылдың тұжырымдары ұсынылады. Әл-Фараби тек Аристотель мен Платонның еңбектеріне түсінік беріп қана қоймай, оның еңбектері көптеген ойшылдарға, орта ғасырлық Батыс Еуропаның философиясы мен ғылымының дамуына ықпал етті. Ж. Баласағұнидың «Құтты білік» поэмасы тек әдеби шығарма ғана емес, ол этикалық-дидактикалық және саяси-философиялық трактат. Бұл еңбектегі ойлар негізгі кейіпкерлер – әділдіктің символдық бейнесі Күн туды, бақ-дәулет бейнесіндегі уәзір Айтолды, ақыл-парасат бейнесіндегі уәзір баласы Ұғдүлміш, қанағатынсап бейнесіндегі уәзір туысы Ордгүрміш арасындағы сұхбаттар түрінде өрбиді. Қ.А. Ясауидің «Диуани хикмет» еңбегі діни-философиялық сарындағы шығарма болып табылады. Мұндағы негізгі ойлар исламның басты қағидаларын айқындап, бүгінгі таңда да өз құндылығын жоғалтқан жоқ.

Абай Құнанбаев еуропалық және орыс мәдениетін қазақ мәдениетімен жақындастыра алды. Оның дүниетанымына гуманистік идеяларды ұстанатын Шығыстың ақындары мен ғалымдары, орыс әдебиеті өкілдерінің шығармалары арқылы еуропалық әдебиетпен танысу негізінде әсер етті. Оның көзқарастары қазақ қоғамындағы оң өзгерістердің қалыптасуына мүмкіндік берді деп айтуымызға да негіз бар. Шоқан Уәлиханов ағартушылықпен бірге тарих, этнография, фольклор салалары бойынша ғылымның дамуына ерекше үлесін қосты. Оның зерттеулері Императорлық Орыс географиялық қоғамы еңбектерінде жарық көрді. Шәкәрім Құдайбердиев Батыс пен Шығыс ойшылдарының шығармаларын танысу арқылы өз дүниетанымын қалыптастырды. Оның философиялық еңбектерінің басым бөлігінде адамның руханилығы мен танымы, оны жетілдіру жолдары талданды. Елімізде Ахмет Байтұрсыновты «Ұлт ұстазы» деп атайтындығы баршамызға белгілі. Ол қазақ грамматикасын анықтау үшін қазақ тіліндегі ғылыми терминологияның негізін әзірледі. Міржақып Дулатовтың «Оян, қазақ!» еңбегін ХХ ғасыр басындағы зиялы қауымның халыққа айтқан үндеуі ретінде санаймыз. Бұл шығармасы бүгінгі таңда да қазақ халқына өзіндік рух беріп отыр. Мағжан Жұмабаевтың да еңбектері өз уақытында ауыр сындардан өтіп, бүгінгі таңда қазақ халқының игілігіне пайдаланылып жатқан тарихи мұра болып табылады. Ол жазушылық және публицистикалық қызметпен қатар, «Педагогика» еңбегін жазуы оның ұстаздық қабілетін де көрсетеді. Жүсіпбек Аймауытов та қазақ педагогикасы мен психологиясының негізін қалаушылардың бірі. Оның педагогика, психология және этикаға байланысты «Тәрбиеге жетекші» еңбегі 1926 жылы Орынбор қаласында, «Дидактика», «Психология» еңбектері 1927 жылы Ташкент қаласында, «Сабақтың комплексті жүйесінің әдістері» еңбегі 1929 жылы Қызылорда қаласында, «Жан жүйесі және өнер таңдау» еңбегі 1929 жылы Мәскеуде жарық көрген.

S. Griffioen [17] пікірінше, дүниетанымның кеменгерлігі дүниеге деген ішкі сенімділіктен тұрады. Дүниетаным жеке және әмбебап сипатты өзіне біріктіреді. Сонымен бірге, ол қарама-қайшы сенімдер мен көзқарастар туғызады. Сәйкесінше, дүниетанымның көптігі жалғыз түсінікке қарағанда өзге пікірлердің қатысуына сәйкес келеді.

Мұғалімдер өз дүниетанымын дамыту және оқытушылық тәжірибеде әріптестері, мектеп, оқушылар, отбасына ықпал ету үшін көбеюші императив ерекше әсер етеді. Оқу тәжірибесіне дайын емес, жеке мәдени тәжірибесінен тыс жұмыс жасайтын мұғалім оқу процесінде шиеленіс те туындатуы мүмкін. Оқушыларының көзқарастарын түсіну мұғалімнің оқыту, білім беру және мінез-құлық алғышарттарын тануға көмектеседі. Ал топ оқу орнының кең мәдени ортасы, достары, студенттер ата-аналарымен ұшырасады. Мұғалім дүниетаным туралы өз пікірін анықтап, дүние туралы көзқарастарын дамыта бастағаннан кейін олардың білім беру тәжірибесі негізінде жатқан пікірлерді сезіну жоғарылайды [18].

Рухани білім беруді оқу бағдарламасына енгізу маңызды болып табылады. Оқу бағдарламаларында руханилықтың жоқтығы білім берудің бекершілігін көрсетеді. Рухани білім студенттердің өмір мен рух жөніндегі сауалдарды зерттеуге мүмкіндік береді. Адам өмірінің рухани өлшемін енгізу арқылы білімгерлер адам мен мәдениеттердің рухани алаңдаушылығы мен мәселелерін айқындай алады [19].

Әмбебап қолданылатын әдістер ізденісі барысында заманауи оқытушы-педагогтардың тұлғалық дүниетанымы мен сенімі туралы жиі арттырып айтады. Постмодерн тұрғысында мұғалімнің бірегейлігі мен тәжірибесі арасындағы байланыс мойындалады және көп зерттеледі. Өйткені, осы екі элемент өзара байланысты және тәжірибелік жағынан бөлінбейтіндігі туралы көп айтылады [20].

Оқытуды ажырамас моральдық әрекет деп қабылдауымыз көптеген түсіндірмелер беруге мүмкіндік береді. Мұғалім шын мәнісінде адамгершілікті қалыптастыратын агент болып табылады: беделділік рөлі арқылы дос моделі, дем беруші, мотиватор, сауал беруші және т.б. қызметтер атқарады. Мұғалім жауапкершілігі өз сенімі жүйесін қайта-қайта, үздіксіз өзін-өзі сұрауды талап етеді. Дүние туралы түсіндірмелерді түрлі әдістермен қарастыру және өмірдің маңызды сауалдарына жауаптар өз дүниетанымына сыни, интроспективті қарауда құндылығы артады. Дүниетаным, шынайылық мұғалімнің жеке моральдық міндеттері түсінігіне әсер етіп, саяси, мәдени, діни және қоғамдық міндеттемелерде көрініс табады [21].

Болашақ мұғалімдердің жоғары сыныптардағы оқушылардың моральды және рухани дамытудағы психологиялық және педагогикалық дайындығы мәселесі тұлғаның барлық аспектілері көрініс табатын жалпылама контекстінде қарастырылуы керек. Жоғары оқу орнындағы «Өзін-өзі тану» пәні арқылы білім алып жатқан болашақ мұғалімдердің дайындығына әсер ететін кәсіби және жеке сипаттамаларын анықтау маңызды міндет болып табылады. Сонымен қатар, болашақ мұғалімдердің психологиялық және педагогикалық дайындығының негізі ретінде әмбебап адамзат құндылықтары арқылы рухани және кәсіби өсу, студенттердің дүниетанымы мен мінез-құлқын қалыптастыруға жауапкершілік болуы керек [22]. Негізінен кез келген пән болашақ мұғалімдерді даярлау үдерісінде оларды адамгершілік және рухани дамуына ықпал жасауы қажет. Адамгершілік пен рухани тәрбиелеуге негізделген білім ғана ұрпақтың қоғамдық санасын дамытуға үлесін тигізеді.

Ұлттың әл-ауқаты білім берудің сапасымен анықталады. Өз кезегінде білім беру сапасы мұғалімдердің өз кәсібіне қажет құндылықтар сапасымен айқындалады. Өз кәсібін құндылықтар негізінде жүргізетін мұғалімдер ғана үздік мұғалімдер болып табылады. Күнделікті өмірде көрініс табатын құндылықтар білім беру қағидасы ретінде қалыптасып, мұғалімнің шынайы мінезіне айналады [23]. Бұл тұста рухани педагогикаға тәсіл ретінде қарағанды дұрыс санаймыз. Қоғамда қалыптасқан құндылықтар негізінде болашақ ұстаздардың өз мамандығы бойынша жұмыстарын атқару барысындағы руханилықтың тәжірибесін қалыптастыра аламыз. Ал рухани құндылықтар арқылы барлық қоғам

мүшелерінің тәрбиелілігі, жауапкершілігі, шыдамдылығы мен еңбекқорлығын дамыта аламыз.

Педагогикадағы біртұтас білім беру философиялық бағытталу мен педагогикалық тәжірибені кең көлемде қамтиды. Оның назары біртұтастыққа шоғырланатындықтан адам тәжірибесі аспектілерінен алшақтауға тырысады. Осы эклектикалық әрекеттердің негізі болып табылатын идеялар бойынша білім беру тәжірибесі материалистікке қарағанда рухани дүниетанымға, шынайылық туралы динамикалық және біртұтас көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, білім беру тәжірибесінің тұлғаның түрлі зияткерлік, физикалық, рухани, эмоционалдық, әлеуметтік және эстетикалық аспектілері арасындағы өзара байланыстар шеңберін дамытуды ұсынады [24]. Жалпы біртұтас білім беру оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандырып қана қоймай, ел дамуына өз үлесін қосатын болашақ азаматтарды қалыптастырудың іргетасы болуы керек. Ол үшін оқушылардың тұлғалық дамуы, ұстаз бен оқушы арасындағы ашық және демократиялық қатынастардың орнауы, оқушылардың өмірлік тәжірибесінің қалыптасуы, оқушылардың бойында өзгелердің мәдени құндылықтарын сыйлауы секілді дағдыларын жүйелендіреміз.

Жұмыс орнында руханилықты кірістіру бүгінгі күннің маңызды қажеттілігі. Ұйымдастырушылық міндеттер мен жұмыстағы руханилық арасындағы өзара байланыстарға ерекше назар аудару керек. Жұмыстағы руханилықты басқару стилі, жұмыс пен өмір арасындағы тепе-теңдік, мекеменің азаматтық мінез-құлқы мен мәдениеті секілді аспектілермен салыстыруға болады. Эмпирикалық талдаулардан кейін жұмыстағы руханилық ұйымдастырушылық міндеттерге ерекше ықпал ететіндігі айқындалады [25]. Жалпы жұмыс орнындағы руханилық әрбір адамның ұйымдастырушылық қасиеттеріне әсер етеді деп ойлаймыз. Рухани ахуал қалыптасқан орта да ғана адамгершілік белгілері қалыптасады деген ойымыз да бар.

«Руханилық» категориясының түсініктері

Ғылымның түрлі бағыттарында руханилық ұғымын әр түрлі түсіндіреді. Өзінің шығуына байланысты «рух» және «руханилық» түсініктері ежелгі болып табылады және тарих, ғылым мен мәдениетте бай дәстүрлерге ие. Өткен ғасырдың 1990 жылдарынан бастап берілген ұғымдардың ғылыми түсіндірмелері өзгерді. КСРО кезеңінде бұл категориялар отандық ғылымның зайырлы гуманизм мен адамның дамуының ғылыми әдістемелерге жоғары дәрежеде сүйенуіне байланысты дербес мәртебеден айырылған еді [26]. Сонымен бірге, Е.Шагардинова өзінің кезекті еңбегінде тұлғаны тәрбиелеудің философиялық және педагогикалық аспектілеріндегі руханилық феноменінің генезисін талдайды [27]. Мәселені дәйектеу үшін Платон, И.А. Ильин, Б.Т. Лихачев, Е.И. Рерих, Ш.А. Амонашвили, Н.М. Романенко тұжырымдамаларына сүйенеді.

А.Г. Заховаеваның тұжырымдамасы назарымызды қажет етеді: «Философия үшін тәрбие мен білімнің мағынасы (идеясы) маңызды, бұл тиістілік туралы сауал: білім өз мағынасына қарай қандай болуы тиіс, білімнің идеясы қандай болуы тиіс? Мұндай түсіндірме тұлғаның өзегі болып табылатын, білімнің барлық құрамдастары ізгілік мағыналарын иеленетін білім беру процесі тәсілдерінің тұтастығын талап етеді. Сонымен қатар, адамның әлеуметтік ортаға бейімділігін көрсететін тәрбие туралы жай айтып қана қоймай, тәрбиені адамның адами қасиеттерін ояту, «жанды өңдеу», яғни ізгілендіру деп түсіндірген дұрыс. Мұндай тәсілдің нәтижесі адамның руханилығы, өзінің шынайы табиғаты шыңына өрлеуін туындатады. Руханилық тұлға біртұтастығын қалыптастыратын тірекке айналады» [28]. Бұл зерттеу жұмысы ол тұлғаның дамуы оның руханилығы, психикалық және эмоционалдық дамуымен байланысты екенін дәйектейді.

Г.Е. Пазекованың тұлға руханилығын психологиялық феномен ретінде қарастырған еңбегінде мәселенің ұзақ уақыт бойы ғылыми психологияда зерттелмеуін Кеңестер еліндегі психология ғылымдарының бағынышты болған идеологиялық бақылаудың салдары деп есептейді. Ғылымның пайымдауынша, «Сананы болмыс билейді» негізгі постулаты болмыс

сананы билейді кері ұғымының күші мен шынайылығын елемеді [29]. Бұл сараптамалық жұмысында автор рухани болмыс ұғымын талдай келе, руханилық ұғымына қатысты тұжырымдарды жүйелейді:

«М.М. Бахтин адамның өмір болмысы құрылатын үш ұғымның біртұтастығын атайды: нақты экзистенциялық ахуалдағы болмыс қатысушысының ойлауы, эстетикалық көрінісінің тамашалылығы және адамгершілік жауапкершілік. Оның айтуынша, «дене» – индивидтің кеңістіктік өлшемі, «жан» – уақытша өлшем, «рух» – индивидтің мағыналық өлшемі. Руханилық ұғымына өзін-өзі жетілдіру, кез келген істе шеберлікке жету, таным, адамгершілік және жоғары шеберлік кіреді. С.Н. Анисимовтың ойлауынша, руханилықтың ішкі мазмұны шынайы моральдық танымды құрады, ал рухани-адамгершілік сезім оның тек сыртқы көрінісі болып табылады. Ю.Г. Буртин руханилықты эмоциялар әлемімен байланыстырса, ал рухсыздықты эмоциялық сезімталдық шегінің төмендеуі, сезімсіздік, немқұрайлылықпен байланыстырады. П. Симонов Бахтин пікірлерін дамытып, руханилықпен өз санасындағы «өзге Меннің», яғни, әлемдік құндылықтар өлшеміндегі идеалдылық пен байлық, өзін төбе санап, осы өлшемдермен әрдайым ара-қатынастардың болуымен байланыстырады. Руханилық діни және зайырлы түсіндірмелерде дербестендірілген құндылықтар мазмұнын көрсететін «өзге Меннің» бірегейлігі, тұлғаның адамгершілік өзіндік рефлексиясы деп айтылады.

У. Джемс алғаш рет діни қобалжу мен психология арасындағы байланыстарды анықтауға тырысты. Оның негізгі тезісі: адамның Құдаймен байланысы түпсаналы тәжірибенің терең деңгейлеріне сүйенеді. К. Юнг «Менді» біздің түсінігіміздің шегінен шығатын, танылатын болмысты көрсетуге қызмет ететін конструкт ретінде атап көрсетеді. Тең өлшемде ол «Біздің ішіміздегі Құдай» деп аталуы мүмкін, жоғары ең соңғы мақсат оған ұмтыладан тұрады». В. Франклдың сөзінше, «адамның рухани ортасында түпсаналы руханилық деп атауға болатын ұғым бар». М. Боуэн Ішкі Меннің (тұлғалық-орталықтанған тәсілдің рухани аспектілері) бар екендігі туралы айтады. Оның дәйектеуінше, ақыл-ес шегінен шығатын данышпандық пен білімнің қайнар – көзі болады.

Ғылым өкілдері ішкі данышпандықтың болуы туралы сипаттауды бастады. Б. Браунға сәйкес, миды зерттеумен айналысушы ғалымдар мидың органикалық бөлігінен бөлек қуатты ішкі ақыл-ойдың көріністерінің бар екендігін куәландырады. Б. Браун ақыл-ойдың материалды субстраттар өндірісінен тәуелсіз дәрежесіне ие энергетикалық болмысы туралы болжамын алға тартады. Осылайша: а) білім мен данышпандық қайнар – көзінің болуы өз ішімізде; б) оның ақыл-ой шегінен трансценділігі; в) бұл қайнар-көзге тікелей тәжірибенің адам үшін қол жетімділігі айқындалды. Руханилық құрылымында бірнеше компоненттер айтылады, бірақ олардың барлығы жалпылама ортақ.

А.И. Яценко адамның рухани әлемін үш ірі салаға бөледі – сезімдер әлемі, еріктер әлемі және ойлар әлемі. В.Н. Шердаков руханилықтың үш бастауын айтады: танымдық, адамгершілік және эстетикалық. Д.И. Дубровский адамның тұтастай рухани өмірінің бес компоненттер тобын қарастырады: құндылықтық-мағыналық, интуитивтік, эмоционалдық, мақсатты және еріктік. М.С. Каган рухани әрекеттің төрт аспектісі туралы айтады: шынайылықтың, оның танымының, құндылықтық ұғыну мен қатынасының өзгеруі».

Осы жүйеленген ойларға сәйкес ғалым руханилықтың жеті негізгі компоненті туралы айтады:

1) жақсылық пен махаббат адамгершілік категорияларында бекітілетін моральдық-психологиялық сапалар;

2) ойлар мен әрекеттер руханилығына тән идеялық-эмоциялық жоғарылық, жаңаға, жақсыға, үдемелілікке талпынушылық. Руханилықтың бұл компонентіне таусылмайтын еркіндік қызығушылығы жатады;

3) әсемдікті түсіну және сезіну. Әсемдікті табиғат пен мәдениеттің әдемі көріністерінен бөлек адамның адамгершілікті ісінен көруге болады;

4) ар-ұждан, ұятты сезіну, өзінің және қоршаған адамдар алдында өз мінез-құлқы үшін адамгершілік жауапкершілігін түсіну;

5) қайырымдылық, рақымдылық, бірге мазасындану, аяушылық, қамқорлық;

6) ақыл-ой, білім, ғылым, адамдардың шығармашылыққа ұмтылысы, ақиқатты түсіну;

7) экологиялық құрамдас [29, 78–79-бб.].

В.В. Знаков пен Г.В. Залевскийдің [30] редакциялығында жарық көрген еңбекте көрсетілгендей, психологиялық зерттеулерде руханилық адамның өзін-өзі дамытуы мен өзін-өзі іске асырудың қағидасы, тұлғаны құрылымдаудағы жоғары құндылық сатыларына жүгіну ретінде қарастырылады. Адам ақиқат, жақсылық, әсемдік секілді жалпыадамзаттық рухани құндылықтарды түсіне және анықтай бастайды. Бұл құндылықтарды мойындау осы игіліктерді игеруге дайындықтың қадамы болып табылады. Өз кезегінде бұл өз мінез-құлқын ішкі құндылықтық реттеудегі қадам деп есептейміз.

Негізі педагогикалық білім беру процесінде руханилық шынайы адамгершілік құндылықтарын таңдау және өмір салтын осы құндылықтарға сәйкес құру қабілеті ретінде анықталады. Берілген түсінік өмір-салтында көрініс табатын қарапайым қимылдар, әрекеттер, мінез-құлық нәтижесіндегі рухани деңгейде өзін-өзі жетілдіру мен сана шекарасын кеңейтуге бағытталған адамның белсенді әрекеті арқылы ашылады [31]. Бұл еңбегінде ғалым руханилықтың келесі компоненттерін айқындайды [31, 35–36-бб.]: тұлғаның жаратылыстық белгісі болып табылатын болмыстың жоғары және мәңгі құндылықтарымен байланысу; өзін, жақынын, оқушысын, бүкіл адамзатқа, табиғатқа махаббат; танымға талпынушылық және оқушыларды танымға қозғау; ұстаздың ұмтылысы және тәрбиеленушілердің үйлесімді даму мен өзіндік дамуға түрткі болу.

Ғалым руханилықтың келесі көрсеткіштерін атап көрсетеді:

1) мейірімділік, адалдық, ашықтық, жомарттық, мәрттік, батылдық, эмоциялық тұрақтылық, ұғыну, еріктік, адамдарға махаббат, аңғарымпаздық, оптимизм, көпшілдік, аяушылық білдіру, ұят (ардың дауысы) секілді тұлғалық қасиеттердің болуы;

2) танымдық процестер сапасының жеткілікті дамуы: ойлау, жады, сөйлеу, назар аудару, елестету, қабылдау;

3) руханилықтың маңызды құрамдасы болып табылатын жасампаз шығармашылық әрекетке мұқтаждық; қолайлы шығармашылық көңіл-күй: шабыт, қызығушылықтардың кеңдігі, жұмысқа әуестік, берілгендік, ойдың саралығы, ізденістік белсенділік, қуаныш-шаттық, бақытты сезіну, дұрыс энергетикалық әлеует;

4) ішкі еркіндіктің болуы: қорқыныштан еркіндік, қоғам қойған талаптар мен жұмыс пен оқудың міндеттерін саналы және ерікті орындау; ішкі дүниені өзгеріссіз қабылдау; тәрбиеленушілермен өзара әрекеттер барысындағы жанжалдастық, тәрбиеленушілерге айыптаудың болмауы, ішкі мәселелер себептерін өзінен іздеу, табиғат (Құдай) заңдары бойынша өмір сүру, адамға қызмет ету;

5) тәрбиеленушілермен өзара байытылатын, дамытатын өзара әрекеттерде көрінетін дұрыс мағына;

6) жеткілікті ақыл-ой және физикалық еңбекке қабілеттілік;

7) кәсіби педагогикалық қызметке қызығушылықтың болуы: танымдық және тәрбие процестері, пәндік дайындық;

8) өзі үшін ғана емес, басқалар үшін де өмір сүруге ұмтылыс;

9) адамға (тәрбиеленушіге), дүниеге, табиғатқа қатынастардың гуманизмі.

Бұл зерттеуде автор ұстаз руханилығы дене құштарлығы (қарсы тұру, өзіне бағындыру, басқара білу) мен жан талаптары, ынтықтық, бейімдік, ниеттіліктен (жеке «Менге» қарсы тұру арқылы маңызды іске ұмтылу) еркіндік дәрежесімен өлшенетіндігін айтады. Ұстаздың руханилығы жақсылық пен жамандық, қайырымдылық пен немқұрайлылық, ақиқат пен жалған, жеке мен әлеуметтік арасындағы тандаумен байланысты.

Өз руханилығының даму дәрежесін педагогтар мен психологтар келесі көрсеткіштердің болуы (жоқтығы) арқылы анықтай алатындығын айқындайды:

- барлық адамзатқа өз махаббатын көрсетудің жоғары мұқтаждығы (жақындарға; тәрбиеленушілерге; бөгделерге; сізге қастық жасаған адамдарға; табиғатқа; жануарларға);
- өзгелер махаббатының өсе түскенін сезінушілік;
- күлімсіреу, ізгі ниеттіліктің көрінуі;
- тұрмыстың әрбір мезетіне, тәрбиеленушілер жетістігіне қуана білу қабілеті;
- табиғат пен адаммен бірлесуден қанағаттанушылық сезімі;
- тәрбиеленушілерді бағалау мұқтаждығы, ең алдымен олардың дұрыс жақтарын байқау, алғыс білдіру, жетістіктері үшін мақтау, өзін-өзі дамытуды алға бастыру;
- балаларды сол қалпында қабылдау және оларға жақсы қатынаста болу;
- шиеленіске ықыластың жоқтығы;
- өзгелердің әрекеттерін талқылау қызығушылығының жоқтығы;
- өзге адамдарды айыптау қызығушылығының жоқтығы;
- өз-өзіне жеткіліктілік, сыртқы ахуалдар, адамдардан тәуелсіздік;
- қорқыныш, өткеннің тәжірибесі немесе өзге адамдардың ақылы негізінде емес, өз қағидаларына сәйкес ойлану және әрекет ету қабілеті;
- айналадағыларды, өз тәрбиеленушілерінді кешіру ықыласы мен ептілігі;
- реніш, қызғаныш, қастық көріністерінің, әсіресе тәрбиеленушілерге жоқтығы [31, 38-б.]. Автордың пайымдауынша, оқу орындарында руханилықтың мұндай түсініктерін үйрету білім беруді жандандыруға бірталай дәрежеде ықпал етеді.

С.П. Штумпфтың [32] пікірінше, руханилық адам өмірі әрекеттерінде мақсаттар, мағыналар құрып, шығармашылық міндеттерін қалыптастыруда шексіз мүмкіндіктер туындатады. Ол адам санасының табиғатта, бірақ мерзімді түрде жігер мен ерік арқылы дамуды талап ететін жоғары психологиялық қабілеті. Бұл үдеріс нәтижесінде сана шекарасының кеңеюі және өмірді саналы түрде қабылдау жүзеге асады.

М.П. Данилкованың пайымдауынша, кез келген мінсіз қоғам адамзаттың үйлесімді дамуы мен тәрбиесін құруға тырысқанымен, оның негіздеріне этикалық және рухани іргетас қалануы тиіс. Тұлғаның жаңа құндылықтар жүйесін қалыптастыруды анықтайтын негізгі фактор ретінде адамның рухани әрекеті, оның адамгершілік идеалдары мен қажеттіліктері жатады. Тұлғаның құндылықтар дүниесі оның байланыс мәдениетінің әлемі мен мінез-құлық әдеттерінде көрініс табады. Шынайы адами құндылықтарды қалыптастыру адамның рухани әрекеті процесі, рухани байлық әлемі көрініс табатын бағалаулардың адамгершілік санасы мен мінез-құлқын құруды қамтиды [33].

Н.М. Борытқоның [34] еңбегінде руханилық ұғымы адамның өмір сүрудегі жоғары мағына ізденісіндегі жеке мақсаты мен құндылықтарын асқақтатуға ұмтылыс ретінде түсіндіріледі. Оның пайымдауынша, руханилық – бұл мінездің күш-қайраты және адамгершілік қағидалары бойынша жүру, бұл адамның өмірде толықтай қалыптасып танылуына септігін тигізетін ішкі еріктік арқау. Руханилық адамның динамикалық сипаттамасы ретінде олардың ішкі дүниемен өзара әрекеттерін анықтайтын және осы өзара әрекеттер нәтижесінде жеке-тұлғалық дамуы қалыптасатын құбылыс.

Қорытынды

Рухани дүниетаным адамның дүниеге көзқарасынан туындайтын, барлық деңгейдегі білім беру мекемелері мен қоршаған орта ықпалында қалыптасқан білім негіздеріне сүйенеді. Жоғары білім беру мекемелері барлығын білетін студенттен бұрын сол білгенін тәжірибе жүзінде көрсете алатын, қолынан іс келетін, рухани дүниетанымы кең болашақ мұғалімді тәрбиелеуге тиіс. Қарап отырсақ, қазіргі жас мамандар берілген тапсырманы тез арада бітіріп тастауға тырысады. Әрине, қазіргі заман талабына сай бұл да дұрыс шығар. Бірақ, қоғам үшін білімін әрі қарай шығармашылық тұрғыдан жетілдіретін, рухани

дүниетанымы арқылы рухани көзқарас қалыптастыруға қабілетті болашақ мұғалімдерді тәрбиелеу маңызды болмақ.

Әрине, бір мақала шеңберінде берілген тақырып бойынша барлық көзқарастарды шолу мүмкін емес екендігі анық. Дәйектегеніміздей, болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымы мен руханилығы адам болмысының әмбебап құндылығы болып табылады. Рухани дүниетаным мен руханилық арқылы болашақ мұғалімнің тұлғалық мәні, маңыздылығы, тұтастығы мен бірегейлігі көрініс табады. Өзін-өзі дамыту, тұлғалық өзін-өзі кемелдендіру, құндылық бағдарлары болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымы мен руханилығының деңгейінің көрсеткіші екені даусыз. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымын қалыптастыру мен дамытуда қолайлы педагогикалық шарттар жасалуы керек. Өйткені болашақ мұғалімдердің рухани дүниетанымы мен руханилығын дамыту олардың кәсіби пайдалылығының жоғарғы көрсеткішін танытумен қатар, мектептегі оқушылармен педагогикалық өзара әрекеттер барысындағы тұлғалық-бағдарлы оқыту қағидаларын қалыптастырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // Егемен Қазақстан. – 2017. – 12 сәуір.
2. Кант И. Критика способности суждения / Перевод с немецкого Н. Соколова. – СПб: Азбука, 2019. – 444 с.
3. Абдильдин Ж.М. Проблема начала в теоретическом познании. – А.: Наука, 1967. – 259 с.
4. Философия в современном мире: стратегия развития // Материалы I Казахстанского философского конгресса. – Алматы: Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2013. – 818 с.
5. Өтешова Б.Қ. Жоғары сынып оқушыларының ұлттық дүниетанымын халық тағылымы материалдары арқылы дамытудың педагогикалық шарттары: Пед. ғыл. кан. ... дис. авторефер.: 13.00.01 – Жалпы педагогика, педагогика және білім тарихы, этнопедагогика. – Алматы: Ы. Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясы, 2004. – 32 б.
6. Қорқыт ата кітабы. Оғыздардың батырлық жырлары: Эпос / Орыс тілінен аударған Ө. Қоңыратбаев, М. Байділдаев. – А.: Жазушы, 1986. – 128 б.
7. Әл-Фараби. Таңдамалы трактаттары / Құраст. Ә. Нысанбаев, Ғ. Құрманғалиева, Ж. Сандыбаев. – А.: Арыс, 2009. – 656 б.
8. Құтты білік / Көне түрк тілінен аударған, алғы сөзі және түсініктерін жазған А. Егеубай. – А.: Өлке, 2006. – 640 б.
9. Иассауи Қ.А. Диуани хикмет: Ақыл кітабы. – А.: Өнер, 2007. – 312 б.
10. Құнанбайұлы А. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. – А.: Жазушы, 2003. – Т. 1: Өлеңдер мен аудармалар. – А.: Жазушы, 2002. – 296 б.; – Т. 2: Өлеңдер мен аудармалар. – 336 б.
11. Уәлиханов Ш. Алты томдық жинақ. – А.: Таймас, 2010.
12. Құдайбердіұлы Ш. Үш анық / Жауапты ред. А. Сейдімбеков. – А.: Қазақстан, Ғақлия, 1991. – 80 б.
13. Байтұрсынов А. Шығармалары: өлеңдер, аудармалар, зерттеулер. – А.: Жазушы, 1989. – 319 б.
14. Дулатов М. Оян, қазақ! Роман, өлең-жырлар, әңгімелер. – А.: Атамұра, 2003. – 192 б.
15. Жұмабаев М. Педагогика. – А.: Ана тілі, 1992. – 160 б.
16. Қайта оралған қаламгер / Құраст. В.Қ. Күзембаева. – А., 2003. – 272 б.
17. Griffioen, S. (2012). On worldviews. *Philosophia Reformata*, 77(1)7 – P. 19–56.
18. Walker, K. (2004). Teachers and teacher world-views // *International Education Journal*. – №5(3). – P. 433–438.

19. Brummelen, H., Koole, R., Franklin, K. (2004). Transcending the Commonplace: Spirituality in the Curriculum // *Journal of Educational Thought*. – №38(3). – P. 237–254.
20. Glanzer, P., Talbert, T. (2005). The impact and implications of faith or worldview in the classroom. The priority and importance of character // *Journal of Research in Character Education*. – №3(1). – P. 25–42.
21. Hufford, D. (2014). Worldview understandings and teacher authenticity // *Journal of Philosophy and History of Education*. – №64(1). – P. 135–148.
22. Akhmetova, A.I., Shirinbaeva, G.K., Axakalova, Z.K., Tasilova, N.A., Zhubaniyazova, A.O. Experimental study of psychological and pedagogical readiness of the future teachers for moral and spiritual development of senior school students // *International Journal of Environmental and Science Education*. – №11(18). – 2016. – P. 11261–11282.
23. Syihabuddin. Spiritual pedagogy: an analysis of the foundation of values in the perspective of best performing teachers // *International Journal of Education*. – 2017. – №10(1). – P. 27–33. – Doi: 10.17509/ije.v10i1.8022.
24. Mahmoudi, S., Jafari, E., Nasrabadi, H.A., Liaghatdar, M.J. Holistic education: an approach for 21 century // *International Education Studies*. – 2012. – №5(2). – P. 178–186. – Doi:10.5539/ies.v5n3p178.
25. Thakur, K., Singh, J., Kaur, P. A Study of Spirituality at Work and Organisational Commitment of University Teachers // *Pertanika Journal of Social sciences and Humanities*. – 2017. – №25(4). – P. 1501–1514.
26. Шагаринова Е. Генезис феномена духовности в педагогическом и психологическом аспектах воспитания личности // *Научные ведомости. Серия Гуманитарные науки*. – 2014. – №26 (197). – Выпуск 24. – С. 147–153.
27. Шагаринова Е. Генезис феномена духовности в философском и педагогическом аспектах воспитания личности // *Вестник университета*. – 2014. – №17. – С. 347–351.
28. Заховаева А.Г. Девальвация личности: откуда черпать человеческое? // *Философия и общество*. – 2005. – №3 (40). – С. 110–120.
29. Пазекова Г.Е. Духовность личности как психологический феномен // *Акмеология*. – 2005. – №2. – С. 77–79.
30. Ценностные основания психологической науки и психология ценностей / Отв. ред. В.В. Знаков, Г.В. Залевский. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 344 с.
31. Хохлов С.И. К понятию о духовности // *Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.А. Шолохова. – Педагогика и психология*. – 2010. – №4. – С. 34–39.
32. Штумпф С.П. Творческая составляющая духовности // *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. – 2011. – №4 (10). – Ч. II. – С. 199–203.
33. Данилкова М.П. К вопросу о проблемах духовного обновления общества // *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. – 2012. – №1 (15). – Ч. II. – С. 57–60.
34. Борытко Н.М. Этическая концепция духовно-нравственного воспитания // *Грани познания*. – 2012. – №3 (17). – С. 29–32.

REFERENCES

1. Nazarbaev N.Á. Bolashaqqa baǵdar: rýhani jańǵyry / Egemen Qazaqstan. – 2017. – 12 sáyir.
2. Kant I. Kritika sposobnosti sýjdeniia / Perevod s nemetskogo N. Sokolova. – SPb: Azbýka, 2019. – 444 s.
3. Abdildin J.M. Problema nachala v teoreticheskom poznanii. – A.: Naýka, 1967. – 259 s.

4. *Filosofia v sovremennom mire: strategiya razvitiya // Materialy I Kazhastanskogo filosofskogo kongressa.* – Almaty: Institut filosofii, politologii i religiovedeniya KN MON RK, 2013. – 818 s.
5. Ótshova B.Q. Joǵary synyp oqýshylarynyń ulttyq dúnietanymyn halyq taǵylymy materialdary arqyly damytýdyń pedagogikalıyq sharttary: Ped. ǵyl. kan. ... dıs. avtorefer.: 13.00.01 – Jalpy pedagogika, pedagogika jáne bilim tarihy, etnopedagogika. – Almaty: Y. Altynsarin atyndaǵy Qazaq bilim akademıasy, 2004. – 32 b.
6. *Qorqyt ata kitaby. Oǵyrdardyń batyrlyq jyrlary: Epos / Orys tilinen aýdarǵan Á. Qońyratbaev, M. Bairdildaev.* – A.: Jazyshy, 1986. – 128 b.
7. *Ál-Farabi. Tańdamaly traktattary / Qurast. Á. Nysanbaev, Ğ. Qurmanǵalıeva, J. Sandybaev.* – A.: Arys, 2009. – 656 b.
8. *Qutty bilik / Kóne túrk tilinen aýdarǵan, alǵy sózi jáne túsinikterin jazǵan A. Egeýbaı.* – A.: Ólke, 2006. – 640 b.
9. *Iassaýı Q.A. Dıýanı hikmet: Aqyl kitaby.* – A.: Óner, 2007. – 312 b.
10. *Qunanbaıuly A. Shyǵarmalarynyń eki tomdyq tolyq jınaǵy.* – A.: Jazyshy, 2003. – T. 1: Óleńder men aýdarmalar. – A.: Jazyshy, 2002. – 296 b.; – T. 2: Óleńder men aýdarmalar. – 336 b.
11. *Ýalıhanov Sh. Alty tomdyq jınaq.* – A.: Tamas, 2010.
12. *Qudaiberdiuly Sh. Úsh anyq / Jaýapty red. A. Seıdimbekov.* – A.: Qazaqstan, Ğaqlıa, 1991. – 80 b.
13. *Baitursynov A. Shyǵarmalary: óleńder, aýdarmalar, zertteýler.* – A.: Jazyshy, 1989. – 319 b.
14. *Dýlatov M. Oıan, qazaq! Roman, óleń-jyrlar, ángimeler.* – A.: Atamura, 2003. – 192 b.
15. *Jumabaev M. Pedagogika.* – A.: Ana tili, 1992. – 160 b.
16. *Qaita oralǵan qalamger / Qurast. V.Q. Kúzembraeva.* – A., 2003. – 272 b.
17. *Griffioen, S. (2012). On worldviews. Philosophia Reformata.* – №77(1). – P. 19–56.
18. *Walker, K. (2004). Teachers and teacher world-views // International Education Journal.* – №5(3). – P. 433–438.
19. *Brummelen, H., Koole, R., Franklin, K. (2004). Transcending the Commonplace: Spirituality in the Curriculum // Journal of Educational Thought.* – №38(3). – P. 237–254.
20. *Glanzer, P., Talbert, T. (2005). The impact and implications of faith or worldview in the classroom. The priority and importance of character // Journal of Research in Character Education.* – №3(1). – P. 25–42.
21. *Hufford, D. (2014). Worldview understandings and teacher authenticity // Journal of Philosophy and History of Education.* – №64(1). – P. 135–148.
22. *Akhmetova, A.I., Shirinbaeva, G.K., Axakalova, Z.K., Tasilova, N.A., Zhubaniyazova, A.O. Experimental study of psychological and pedagogical readiness of the future teachers for moral and spiritual development of senior school students // International Journal of Environmental and Science Education.* – №11(18). – 2016. – P. 11261–11282.
23. *Syihabuddin. Spiritual pedagogy: an analysis of the foundation of values in the perspective of best performing teachers // International Journal of Education.* – 2017. – №10(1). – P.27–33. – Doi: 10.17509/ije.v10i1.8022.
24. *Mahmoudi, S., Jafari, E., Nasrabadi, H.A., Liaghatdar, M.J. Holistic education: an approach for 21 century // International Education Studies.* – 2012. – №5(2). – P. 178–186. – Doi:10.5539/ies.v5n3p178.
25. *Thakur, K., Singh, J., Kaur, P. A Study of Spirituality at Work and Organisational Commitment of University Teachers // Pertanika Journal of Social sciences and Humanities.* – 2017. – №25(4). – P. 1501–1514.
26. *Shagardinova E. Genesis fenomena dýhovnosti v pedagogicheskom i psihologicheskim aspektah vospitaniya lichnosti // Naýchnye vedomosti. Seriya Gymanitarnye naýki.* – 2014. – №26 (197). – Vypýsk 24. – S. 147–153.

27. Shagardinova E. Genesis fenomena dýhovnosti v filosofskom i pedagogicheskom aspektah vospitaniia lichnosti // Vestnik ýniversiteta. – 2014. – №17. – S. 347–351.
28. Zahovaeva A.G. Devalvatsiia lichnosti: otkýda cherpat chelovecheskoe? // Filosofii i obestvo. – 2005. – №3 (40). – S. 110–120.
29. Pazeikova G.E. Dýhovnost lichnosti kak psichologicheskii fenomen // Akmeologia. – 2005. – №2. – S. 77–79.
30. Tsennostnye osnovaniia psichologicheskoi naýki i psichologia tsennosti / Otv. red. V.V. Znakov, G.V. Zalevskii. – M.: Izd-vo «Institut psichologii RAN», 2008. – 344 s.
31. Hohlov S.I. K poniatiiú o dýhovnosti // Vestnik Moskovskogo gosýdarstvennogo gýmanitarnogo ýniversiteta im. M.A. Sholohova. – Pedagogika i psichologia. – 2010. – №4. – S. 34–39.
32. Shtýmpf S.P. Tvorcheskaiia sostavliaiúaiia dýhovnosti // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i iúridicheskie naýki, kýltýrologiia i iskýsstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki. – 2011. – №4 (10). – Ch. II. – S. 199–203.
33. Danilkova M.P. K voprosý o problemah dýhovnogo obnovleniia obestva // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i iúridicheskie naýki, kýltýrologiia i iskýsstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki. – 2012. – №1 (15). – Ch. II. – S. 57–60.
35. Borytko N.M. Eticheskaiia kontseptsiiia dýhovno-nravstvennogo vospitaniia // Graní poznaniia. – 2012. – №3 (17). – S. 29–32.

**ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ
YESEVI ÜNİVERSİTESİ HABARŞISI**

Редакцияның мекен-жайы
*161200, Қазақстан Республикасы, Түркістан облысы, Түркістан қаласы,
ХҚТУ қалашығы, Б.Саттархан даңғылы, №29В, Бас ғимарат, 404-бөлме*
☎(8-725-33) 6-38-26
E-mail: khabarshi.iktu@ayu.edu.kz

Ғылыми редакторлар: ф.ғ.к., профессор Сердәлі Бекжігіт,
ф.ғ.к., доцент Мансұров Нұрлан,
ф.ғ.к. Семіз Кенан
Аға редактор: Әбілдаева Гүлжан
Редактор: Садыкова Айгүл

Жарияланған мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді.
Мақала мазмұнына автор жауап береді.
Қолжазбалар өңделеді және авторларға қайтарылмайды.
«Ясауи университетінің хабаршысына» жарияланған материалдарды
сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

*Журнал Қожса Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университетінің
«Тұран» баспаханасында көбейтілді.*
Басуға 30.09.2020 ж. қол қойылды. Пішімі 60X84/8. Қағазы офсеттік.
Шартты баспа табағы 22.5. Таралымы 200 дана. Тапсырыс 723. ©

Баспахана мекен-жайы:
*161200, Қазақстан Республикасы, Түркістан облысы, Түркістан қаласы,
ХҚТУ қалашығы, Б.Саттархан даңғылы, №29В, 2-ші ғимарат*
☎(8-725-33) 6-37-21 (1080), (1083)
E-mail: turanbaspasi@ayu.edu.kz